

PROBLEMS OF PREPARATION OF SPECIALISTS IN BASE HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENT OF MIA WITH FORMING OF MOTIVATION TO SUBSEQUENT PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION IN ACCORDANCE WITH TYPE

A. KHLON, candidate of psychological, chiefteacher National agricultural university of Ukraine

Summary. In the article are examined problems of preparation of specialists in base higher educational establishment of MIA with forming of motivation to subsequent professional self-determination in accordance with profilya

Keywords: higher educational establishments, motivation, self-determination, specialist, type

УДК 159.922.

ПСИХОСОМАТИЧНА ПРОБЛЕМА В ПСИХОЛОГІЇ

В.М. Шмаргун, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Національного університету біоресурсів і природокористування України

Т.М. Шмаргун, аспірант Національного університету біоресурсів і природокористування України

Анотація. У статті розглядається питання психосоматичної проблематики в психології. Обґрунтовується необхідність нового напрямку психологічної науки «психосоматика норми».

Ключові слова: психосоматичні особливості, психосоматика норми, психологія, медицина

Постановка проблеми у загальному вигляді. Завдяки єдності біологічного й духовного, у повсякденній діяльності людини створюється гармонія її сутнісних (тілесних і духовних) сил. У процесі дослідження взаємозв'язку тілесного й духовного в людині може вивчатися як вплив духовності на біологічну природу людини, так і розкриватися дія біологічного в людині на її суспільну, матеріальну й духовну діяльність. Психосоматика – це напрям міждисциплінарних досліджень (філософії, фізіології, медицини, психології, педагогіки та ін.), спрямованих на вивчення проблеми співвідношення психіки й соми, душі й тіла, тобто психосоматичної проблеми. Як бачимо, психосоматика має відношення до того, що містить у собі і психологічні, і тілесні компоненти. При цьому розуміється, що ці два компоненти взаємодіють і впливають один на одного.

Ще задовго до виникнення психосоматичної проблеми як такої, людина у своєму повсякденному житті на імпліцитному рівні звертала увагу на зв'язок між явищами душевними (психічними) і тілесними (соматичними). Такі напрямки людської практики, як релігія, педагогіка, психологія, медицина, які

ставили собі за мету зміну душевного настрою або тілесного самопочуття людини, постійно відчували цей зв'язок. І все ж основною предметною галуззю, в якій найбільший розвиток отримала психосоматика, є медицина. Розвиток психосоматичних напрямів у медицині дав можливість більш повно пояснювати ті чи інші клінічні феномени, тобто розлади чи захворювання, у генезі й динаміці яких суттєве значення мали психологічні чинники.

Використання психосоматичної проблематики в розвитку загально-медичних знань призвело, на жаль, до того, що термін „психосоматика”, як правило, співвідноситься з тією чи іншою патологією. Використання цього поняття стало розглядатися як однозначний натяк на існування патологічних явищ у соматичній сфері людини, пов'язаних із впливом патогенних психологічних чинників. Протягом тривалого часу затвердилося досить вузькоспеціалізоване, медичне розуміння його суті. Саме тому в наш час термін „психосоматика” виявився цілком і повністю віднесеним до області патологічного. За такого підходу за межами наукового аналізу опинився дуже широкий спектр психосоматичних проявів на рівні норми.

В останні роки в науковій літературі зросла цікавість до проблеми психосоматичного. Відбувається формування єдиного багатоликого простору психосоматики як психології тілесності, який інтегрує різні напрямки психології й гуманітарного знання, науку і практику. Аналіз цих досліджень показує, що центральним питанням цієї проблеми є осмислення поняття „тілесність”, взаємозв'язку тілесного й духовного. Розглядаючи предметний зміст терміна „психологія тілесності”, багато авторів відзначають, що він не збігається із традиційним розумінням терміна „психосоматика”, який цілком віднесений до області патології, у зв'язку з чим за рамками наукового аналізу виявляється дуже багато психосоматичних проявів у нормі. При цьому наголошується, що, крім традиційних двох аспектів розвитку: фізичного і психічного, має бути виділений ще один аспект – психосоматичний розвиток, який розглядається в логіці культурно-історичної концепції розвитку психіки Л.С. Виготського [6; 8; 9 та ін.].

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретико-методологічною основою інтенсивного розвитку психології тілесності є теоретичні положення культурно-історичної концепції Л.С. Виготського та теорії діяльності О.М. Леонтьєва. Виходячи з цього, тілесність людини культурно детермінована й розвивається в онтогенезі (у психології онтогенез – формування основних структур психіки індивіда протягом його дитинства). Вона входить у загальний поступ психічного розвитку як його необхідна умова та інструмент і подібно будь-якій психічній функції набуває знаково-символічного характеру (культурну форму). Психіка людини, сформована в процесі засвоєння культури, формує тіло не тільки згідно з фізичними законами, а й за принципами людської культури. Тілесність людини, її рухова активність беруть участь у системі соціальне спонтанної взаємодії різних соціальних чинників, які об'єктивно можуть призводити до зміцнення або руйнування тих чи інших властивостей, якостей і до їх удосконалення чи, навпаки, до деградації внаслідок особливостей способу життя.

У житті людина здійснює свою рухову активність у матеріальному предметному світі, але управляє нею, сприймає й усвідомлює її в ідеальному світі своїх уявлень, які суб'єктивно відтворюють як матеріальну, так і ідеальну реальності. Не враховуючи цього дуалізму, неможливо адекватно й ефективно аналізувати активність, формувати адекватні дійсності уявлення і поняття. Не випадково відмічається, що дія як моторний акт володіє функціями не тільки

виконання, а й породження у формі гетерогенезу, аналогічно когнітивному акту [9]. Таким чином, психіка, свідомість, інтелект, будучи регуляторами рухів „одухотвореного тіла”, самі породжуються предметно-організованими діями.

Саме тому, у своєму комплексному дослідженні психосоматичних особливостей дитини як предикторів розумового розвитку, її біологічні витoki включаються в системну єдність із вищими психічними функціями. У нашому дослідженні дитина вивчається на різних рівнях її структурної організації: психомоторному, сенсорно-перцептивному, сенсомоторному, психофізіологічному, нейропсихологічному, інтелектуальному. Ці напрями дослідження являють собою реалізацію комплексного підходу на практиці. Аналізуючи проблеми співвідношення психічних і нейрофізіологічних процесів, ми виходимо із системного підходу, який передбачає діалектичну єдність психологічного й фізіологічного як різних рівнів організації життєдіяльності й поведінки [15].

Можна погоджуватися із С.В. Дмитрієвим, що для розширення сфери свідомості не існує знаряддя більш досконалого, ніж людське тіло. „Фізична тілесність”, яка відчувається внутрішньо, стає інструментом взаємодії людини зі світом речей, природи, людей. „У семантичному світі особистості виникає справжня поліфонія моторних і розумових процесів, контрапункт понять, образів, світовідчуття, діалогічна свідомість як механізм онтологічного ставлення людини до самої себе і світу” [6, 46]. Однак, на сьогодні навіть в антропоцентричному напрямку біомеханіки в контексті теорії вирішення рухових задач, як правило, аналізуються механізми і засоби досягнення найвищих спортивних результатів. Вивчаються здебільш самі рухи, їх зовнішні форми та прикладання зусиль, а не цілісна рухова діяльність людини.

У розроблюваному нами напрямі досліджується зворотна залежність проблеми: як на основі теорії і практики вирішення рухових задач визначаються шляхи становлення розумових здібностей дитини, її індивідуальності. Говорячи про моторне навчання, ще досить часто в педагогіці та психології розглядають його у відриві від психічної сфери. У той же час М.О. Бернштейн, О.В. Запорожець, В.П. Зінченко, О.О. Ухтомський розглядали рух і дію як вільні динамічні системи, можливості і здатності яких розумілись як сенсорний, практичний, наочно-дійовий інтелект.

У процесі визначення ролі рухів у виникненні й функціонуванні психіки та її вищих форм М.О. Бернштейн наголошував, що „...моторика людини може й повинна стати чудовим індикатором для вивчення процесів, які проходять у ЦНС” [2, 449]. Він писав, що цей руховий індикатор вищої нервової діяльності здатний відобразити швидкоплинні процеси мозку. Подальші дослідження М.О. Бернштейна показали, що ці невичерпні феноменологічні сторони руху можуть слугувати індикаторами не тільки процесів, що відбуваються у ЦНС, але й вищих психічних функцій (ВПФ). Було доведено, що аферентна стимуляція рухової системи за допомогою фізичних вправ прискорює розвиток рухового аналізатора, який слугує апаратом інтеграції результатів діяльності всієї кори великих півкуль, а також сприяє розвитку й удосконаленню рухових еферентних актів [1].

До 90-х р. ХХ ст. у вітчизняній психології питання щодо феноменології тілесності як такої практично не ставилися. Реальність людини розглядалася з точки зору розподілу її організму й психіки. Існуючі при цьому протиріччя між теорією і практикою знімались тим, що психічне автоматично прирівнювалося до соматичного, як деяка похідна даність від мозкових функцій. Цьому сприяла ідеологічна модель (матеріалістична діалектика), яка визначала методо-

логію пізнання. Починали з'являтися перші монографії, присвячені аналізу тілесності, та й то здебільш у філософському аспекті. Однак, починаючи з 90-х, тілесність усе більш явно виступає в якості об'єкта психологічних досліджень і аналізу. У різних аспектах питання тілесності розкриваються у багатьох працях [5;14 та ін.].

Разом з тим, до останнього часу у вітчизняній психолого-педагогічній літературі співвідношення психічного і соматичного ще не стало предметом глибокої та послідовної розробки. Наведені дослідження торкаються здебільш окремих питань цієї проблеми, як правило, у контексті вивчення інших психологічних новоутворень: самопізнання, образу „Я”, напрямів розвитку самого предмета психології тілесності тощо. Останнім часом усе частіше звертається увага на недостатню розробку психологічних аспектів розвитку і функціонування тілесності [5; 10].

Водночас, ці дослідження становили підвалини для ідентифікації тілесності як феномена. Необхідність подібної ідентифікації була пов'язана з тим, що це забезпечувало більш повноцінне розуміння специфіки певних практик (психосоматичних, розвиваючих, духовних), де тілесність розглядається як важлива складова процесу трансформації, розвитку, вдосконалення, взагалі як їх основа; у тих чи інших аспектах і якостях – як наслідок духовно-психічного процесу тощо. Розробка феноменології тілесності мала відповісти на запитання: яку інформацію ми отримуємо від нашого тіла, що було пов'язано з визначенням сукупності феноменів, фактів, продукованих нашим тілом і з ним взаємопов'язаних у його психологічних і морфологічних аспектах; забезпечити можливість уточнення симптомо-комплексів і опису невербальної семантики поведінки.

Було з'ясовано, що принципове значення дій у здійсненні процесу мислення полягає в тому, що вони забезпечують усі специфічні види взаємовідносин суб'єкта з об'єктом. На думку С.Л. Рубінштейна, „...мислення не просто супроводжується дією або дія мисленням; дія – це первинна форма існування мислення” [13, 362]. В.В. Давидов називав розумну предметну дію генетичне вихідною інтелектуальною операцією, яка є основою будь-якого мислення. Як генетичне вихідну одиницю, з якої „проростає” мислення за законами інтеріоризації (за О.В. Запорожцем) чи за законами диференціації, розглядав дію і П.Я. Гальперін.

Проте, розвиток психосоматики виключно в руслі медицини призводив до того, що психологія, як наука про закономірності душевного життя людини, позбавлялася вивчення психосоматичної проблеми, їй відводилася роль допоміжної, обслуговуючої науки. Тому не дивно, що у вітчизняній психології проблема психосоматичних особливостей людини за нормального розвитку до останнього часу не стала предметом глибокої й послідовної розробки. Наукові дослідження торкаються здебільшого лише окремих боків проблеми, і психологічний аспект психосоматичного представлений у цих публікаціях неповно (або суто емпірично, або в контексті вивчення інших психологічних феноменів: самопізнання, образу „Я”, психічних станів тощо).

Такий стан розробки психосоматичного напрямку в психології має свої історичні корені. Ще в епоху М.О. Бернштейна, дослідження якого відносно ролі рухів і дій у виникненні і функціонуванні психіки важко переоцінити й сьогодні, психологи не були впевнені в самодостатності предметних дій і розглядали їх не як підвалини у формуванні ВПФ, а просто як щабель, сходинку до сприймання, пам'яті, мислення, емоцій. О.В. Запорожець, О.М. Леонтьєв,

С.Л. Рубінштейн, вибудовуючи систему аргументів на користь розуміння рухів і предметних дій як такого ж повноцінного предмета психологічного вивчення, яким є сприймання, пам'ять, мислення, все ж таки прагнули якнайшвидше перейти від дій до ВПФ, до кола яких дії не відносили.

У структурі рухового акту „вищим” вважався пошук, орієнтація, запам'ятовування, вирішення, а само виконання вважалось начебто само собою зрозумілим, елементарним, „нижчим”. Подібне положення призводило до того, що „безтілесна” психологія й педагогіка лишалися цілого прошарку важливої реальності людського існування, зіштовхуючись із нею лише у формі „збитковості”, аномального розвитку чи патології, а медицина багато втрачала за теоретичного пояснення й лікування розладів, патогенез яких виходив за межі фізіологічних змін.

На таку позицію наштовхував і прийнятий Л.С. Виготським розподіл психічних функцій на натуральні й культурні, на нижчі й вищі, хоча сам Л.С. Виготський відносив рух саме до вищих функцій сприймання, пам'яті, уваги й пов'язував його (тобто рух) з розвитком символічної діяльності [3, 54]. Як слушно зазначає В.П. Зінченко, рух являє собою динамічний осмислений образ, а не просто знаряддя здійснення намірів. „Рухи є розумними не тому, що ними керує зовнішній і вищий по відношенню до них інтелект, а самі по собі” [7, 17]. Перші дослідження П.Я. Гальперіна також були присвячені предметним діям дитини. Але потім він залишив їх і перейшов до вивчення розумових дій. О.В. Запорожець вчинив навпаки: розпочавши із сенсорних і інтелектуальних дій, він звернувся до вивчення довільних і предметних рухів, які розглядав як дії „психічні”, і переконливо довів, що первісно не значення, а дія є провідною у формуванні ВПФ дитини.

Таким чином, психосоматична сутність людини в науковій психологічній літературі вивчена недостатньо. Адже людське в людині не повинно обмежуватися психікою. Психосоматика нормального розвитку, не дивлячись на свою очевидність, не повинна залишатися непомітною для психології. Отже, існує необхідність аналітичного, експериментально-дослідницького вивчення не тільки аномальних, а й нормальних психосоматичних феноменів. Попри те, психологічні дослідження торкаються здебільш явищ свідомості, вищої психічної діяльності, а визначений нами напрям залишається для психології мало-дослідженим. Із досліджень процесу становлення людини, соціалізації, опосередкування її функцій випала одна з найважливіших фундаментальних сторін – природна життєдіяльність людини, її тілесного буття. Саме це й зумовило **мету** нашого дослідження, яка полягає в поясненні нового підходу до проблеми психосоматичного у педагогічній та віковій психології, показує необхідність і тенденції розвитку нового напрямку в психологічній науці – „психосоматика норми”.

Виклад основного матеріалу дослідження. У відповідності з теорією культурно-історичного розвитку ВПФ, у нашій концепції пошук і вивчення психосоматичних особливостей нормального розвитку пов'язаний із перенесенням, за аналогією, закономірностей психічного розвитку в площину психосоматичного онтогенезу. Так само як розвиток ВПФ призводить до появи психологічних новоутворень, психосоматичний розвиток викликає виникнення нормальних психосоматичних феноменів (образ тілесного „Я”, тілесного самопочуття, сенсорно-перцептивного та сенсомоторного реагування тощо). Звичайно, тут не може бути повної аналогії з процесом формування ВПФ, але основний принцип (тип розвитку – культурно-історичний) розповсюджується й на ор-

ганізм людини в цілому. У межах такого підходу змінюється загальне уявлення про тілесний розвиток людини, про закономірності і механізми тілесних функцій у нормі та патології. Розвинений психосоматичний феномен, на відміну від натуральної органічної функції, може розглядатися як аналог ВПФ, адже він володіє всіма її характеристиками (соціальністю, опосередкованістю, можливістю довільного контролю).

Вивчаючи сенсорно-перцептивні та сенсомоторні характеристики дітей, ми виходили з того, що зовнішня предметна довільна діяльність і внутрішня розумова – процеси психічні. Л.С. Виготський зазначав: „...обидва види діяльності – мислення і реальна дія, не є відокремленими одна від одної...; насправді в живій дійсності ми на кожному кроці спостерігаємо перехід думки в дію і дії в думку. Отже, й обидві динамічні системи – більш рухлива, пов'язана з мисленням, і менш рухлива, пов'язана з дією, – також не ізольовані одна від одної” [4, 249]. У процесі аналізу природних основ взаємозв'язку довільних рухів із психічним розвитком людини було показано, що в основі формування психічних процесів у дітей лежить довільна дія.

Психосоматичний розвиток дитини через призму культурно-історичного підходу Л.С. Виготського розглядається нами як процес закономірного становлення механізмів психологічної регуляції тілесних функцій і дій. З іншого боку – у процесі довільних рухових дій формуються та розвиваються різні когнітивні структури, що безпосередньо впливає на розумові здатності дитини. Тобто, суть психосоматичного феномену полягає в тому, що він є похідним від психологічних новоутворень і трансформованим у відповідності з логікою психічного розвитку. У процесі ж соціалізації тілесних феноменів (через засвоєння, формування інтелектуального компонента рухових дій, тілесних означень і відчуттів, розширення арсеналу тілесних дій тощо) відбувається розвиток мислення.

Таким чином, уявлення про психосоматику норми, як про культурно-детерміноване і психологічно опосередковане явище, дозволяє включати психосоматичну феноменологію в предметне поле психології, у широкий контекст гуманітарного знання (філософського, культурологічного, етнографічного). Зовсім не випадково В.В. Ніколаєва і Г.А. Аріна в цьому сенсі зазначають, що „...у психосоматиці потрібний спеціальний етап – аналітичного, експериментально-дослідницького віокремлення (*вычленения* – рос.) нормальних психосоматичних феноменів” [11, 15]. Таку ж думку спостерігаємо і в інших дослідженнях [12 та ін.].

У відповідності до культурно-історичної концепції розвитку психіки, психосоматичний розвиток людини (нормальний і аномальний) може розглядатися як процес, пов'язаний із загальним поступом психічного розвитку, і внаслідок цього не обмежується тільки зростанням організму, накопиченням фізіологічних змін, тобто не тільки як біологічна умова розвитку психіки. Виходячи з наших теоретичних посилань (підходів) та феноменологічних даних інших авторів, психосоматичний дизонтогенез із його різними проявами і закономірностями не можна зводити виключно до клінічної класифікації психосоматичних розладів.

Отже, ми розглядаємо психосоматику норми як самостійний напрям психологічних досліджень, де за своїм предметним змістом цей термін не співпадає з традиційним змістом терміна „психосоматика”, що затвердився в медицині. Медичний підхід до психосоматичного стосується, здебільш, психосоматичних розладів (розладів із соматичними проявами, у генезі й динаміці

яких суттєве значення мають психологічні чинники). На відміну від медичного підходу до психосоматичного, у новому контексті цей термін розглядається нами ширше і має включати вивчення психосоматичних проявів людини за нормального розвитку. Введене нами поняття „психосоматика норми” за своїм змістом становить самостійний напрям психологічної науки, де вивчаються психосоматичні особливості дитини за нормального розвитку, які включають сенсорно-перцептивні, сенсомоторні, психомоторні характеристики, інші якості тілесності, як комплекс психосоматичних особливостей індивіда.

Згідно з принципом сучасного психосоматичного підходу, який полягає в тому, що особистість і організм становлять єдине ціле і до проблеми людини слід підходити з позицій взаємодії психічних і соматичних аспектів, на відміну від суто медичного розуміння цього терміна, він доповнюється вивченням психосоматичних проявів людини в нормі. Психосоматика норми – як напрям психологічної науки, у цьому сенсі має бути спрямована на вивчення проблеми співвідношення психіки і соми, душі і тіла, тобто психосоматичної проблеми взагалі. Предметом цієї науки мають бути: закономірності розвитку психосоматичних особливостей людини на різних етапах онтогенезу, а також їх структура й психологічні механізми в якості людського, тобто культурно-детермінованого феномену в нормі й патології; умови й чинники, що впливають на формування нормальних і патологічних психосоматичних явищ, їх зв'язок з особливостями загального психічного розвитку та місце в цьому процесі.

Основні поняття психосоматики норми зводяться до того, що в ній одним із центральних стоїть принцип розвитку (як у психологічній науці взагалі), у даному контексті – „психосоматичного”. У феноменологічне поле включаються як психологічні відхилення, так і феномени норми. У новому контексті розкривається роль суб'єкта у перетворенні й розвитку психосоматичних особливостей. По-новому ставляться питання про психологічний зміст і специфіку образу власного тіла в структурі самосвідомості індивіда. Отримують нове наповнення поняття, „психосоматика норми”, „психосоматична єдність”, „психосоматичний розвиток”, „психосоматичний онтогенез-дизонтогенез”, „психосоматичні особливості”, „психосоматичний потенціал”, „процеси усвідомлення особистістю власного психосоматичного досвіду”, „психосоматична гармонізація”.

Таким чином, психосоматика норми має свій, особливий, феноменологічний зміст, який соціокультурно-детермінований і розвивається спільно з психічним розвитком. Саме тому, ми можемо говорити про розвиток не тільки фізичний чи психічний, а й психосоматичний. Адже в патології розкривається те, що замасковане в нормі. З іншого боку, розуміння закономірностей нормального розвитку – ключ до вивчення аномальних феноменів психіки. Виходячи з того, що психосоматичний феномен є культурно-детерміноване і психологічно опосередковане явище, тілесність людини – не тільки категорія біологічна, а й має бути включеною в широкий спектр гуманітарного знання (психологічного, педагогічного, соціологічного, культурологічного, етнографічного). Тому цілком природно, що сьогодні ті чи інші відхилення від цивілізованого, культурного шляху розвитку людини можуть бути однією із причин порушень не тільки тілесних функцій та виникнення психосоматичних розладів, а й її загального розвитку.

У сучасній загальноосвітній школі має стати пріоритетним принцип при-

рододоцільності, тобто точного й чіткого дотримання вікових норм та законів розвитку дитини. Тільки природодоцільна педагогіка, гідна дитини, дасть можливість приділити більше уваги формуванню тілесності, яка є основою для побудови та прояву вищих людських здібностей. На жаль, на сьогодні функція забезпечення психофізичного здоров'я дітей у загальноосвітній школі залишається недостатньо дослідженою й розкритою. Перед педагогічною та віковою психологією постає завдання вивчення того, як і за яких умов в актуалгенезі загального психічного розвитку „вплітаються” онтогенетичне задані стереотипи психосоматичного реагування та регуляції. Стан здоров'я дітей в умовах масової школи потребує особливо пильної уваги до проблеми дітей з аномаліями розвитку, до охорони та корекції їхнього соматичного і психічного здоров'я, пошуку та впровадження диференційованих форм організації навчання, яке б забезпечувало повноцінну освіту і розвиток особистості.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Існує необхідність нового підходу до проблеми психосоматичного, де за своїм предметним змістом психосоматика норми має становити самостійний напрям психологічної науки – вивчення психосоматичних проявів людини в „нормі”. Необхідність нового напрямку досліджень має особливе значення для педагогічної та вікової психології, оскільки відкриває можливості для використання психосоматичних феноменів нормативного розвитку у навчанні і вихованні. Введене нами поняття „психосоматика норми” розширило поняття „психосоматика” за рахунок доповнення його змісту психосоматичними особливостями нормального розвитку.

Виходячи із зазначеного, проблема психосоматичного поступово має трансформуватися із методологічної в експериментальну: як на основі вивчення психосоматичних особливостей, пізнання тілесних проявів більш глибоко й раціонально досліджувати психічні функції, прогнозувати психічний розвиток людини у нормі та патології. Наш підхід до проблеми психосоматичного, дає можливість емпіричного дослідження тілесності з операційних позицій, використання тілесності як інструментального засобу вивчення психічного розвитку дітей в онтогенезі. При цьому емпіричні дослідження біологічних і соціальних чинників у розвитку психіки дітей сприятимуть також вирішенню такої методологічної проблеми, як співвідношення навчання й розвитку, підтвердження провідної ролі навчання у психічному розвитку дітей на всіх вікових етапах.

Є необхідність переосмислення абстрактного розуміння предметності рухових дій людини загалом та у сфері фізичної культури і спорту, прийняття більш гуманістичної точки зору відносно цих дій, в яких відбувається пізнання, оцінка та перетворення предметного і соціального світу, а отже, й самої людини. Розуміння фізичної вправи тільки як фізичного акту принижує чільну роль свідомості, духовної сфери в гармонійному розвитку особистості. Традиційні біомеханічні підходи до фізичної активності людини не відображають, по суті справи, багатомірності діючої особистості, зміни її ціннісних уявлень і соціальних установок у конкретних ситуаціях трудової та фізкультурно-спортивної діяльності.

Література

1. Бернштейн Н.А. Очерки по физиологии движений и физиологии активности / Бернштейн Н.А. – М.: Медицина, 1966. – 349 с.

2. Бернштейн Н.А. Физиология движений и активность / Бернштейн Н.А. – М.: Наука, 1990. – 494 с.
3. Выготский Л.С. Собр. соч. в 6 т. / Выготский Л.С.; [гл. ред. А.В.Запорожец]. – М.:Педагогика,1982. – Т.3: Проблемы развития психики. – 1983. – 367 с.
4. Выготский Л.С. Собр. соч. в 6 т. / Выготский Л.С.; [гл.ред.А.В.Запорожец]. – М.:Педагогика,1982. – Т.4: Детская психология. – 1984. – 432 с.
5. Газюк Л.М. Соматичне буття персонального світу особистості / Газюк Л.М. – Харків: ХДАФК, 2003. – 356с.
6. Дмитриев С.В. Магия духовного мира в двигательных действиях человека / С.В. Дмитриев // Теор. и практ. физич. культ. – 1997. – № 12. – С. 44–50.
7. Зинченко В.П. Психология действия. Предисловие к монографии Н.Д.Гордеевой “Экспериментальная психология исполнительного действия” / Зинченко В.П. – М.: Тривола, 1995. – 324 с.
8. Малкина-Пых И. Психосоматика / Малкина-Пых И. – СПб.: ЭКСМО, 2008. – 1024с.
9. Междисциплинарные проблемы психологии телесности: материалы межведомственной науч.-практ. конф. / Ред.-сост. В.П.Зинченко, Т.С. Леви.– М.: Изд.-во. Моск. гуманит. ун-тет., 2004. – 520 с.
10. Николаева В.В. Клинико-психологические проблемы психологии телесности / В.В.Николаева, Г.А.Арина // Психологический журнал. – 2003. – Т. 24, №1. – С.119 – 126.
11. Николаева В.В. От традиционной психосоматики к психологии телесности / В.В.Николаева, Г.А.Арина // Вестник МГУ. Сер. 14. Психология. – 1996. – № 2. – С. 8 – 17.
12. Психология телесности между душой и телом / [В.П.Зинченко, Т.С.Леви]. – М.: АСТ, 2007. – 736 с. – (Серия Philosophy).
13. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии: учеб. пособие: 300 лучших учебников для высшей школы / Рубинштейн С.Л. – СПб.: Питер, 2009.– 720 с. – (Мастера психологии).
14. Шевченко Н.Ф. Психологічна допомога тяжким соматично хворим: навчальний посібник / Н.Ф. Шевченко, С.Д. Максименко. – Ніжин: Меланік, 2007. – 115 с.
15. Шмаргун В.М. Вікові та індивідуальні психосоматичні особливості дітей як предиктори розумового розвитку (молодший шкільний і підлітковий вік): дис. ...доктора психол. наук: 19.00.07 / Шмаргун Віталій Миколайович. –К., 2010. – 416 с.

REFERENCES

1. Bernshteyn N.A. Ocherky po fyzyolohyy dvyzhenyy y fyzyolohyy aktyvnosty / Bernshteyn N.A. – М.: Medytsyna, 1966. – 349 s.
2. Bernshteyn N.A. Fyzyolohyya dvyzhenyy y aktyvnost' / Bernshteyn N.A. – М.: Nauka, 1990. – 494 s.
3. Vihotsky L.S. Sobr. soch. v 6 t. / Vihotsky L.S.; [hl. red. A.V.Zaporozhets]. – М.:Pedahohyka,1982. – Т.3: Problemi razvytyya psykhyky. – 1983. – 367 s.
4. Vihotsky L.S. Sobr. soch. v 6 t. / Vihotsky L.S.; [hl.red.A.V.Zaporozhets]. – М.:Pedahohyka,1982. – Т.4: Det-skaya psykholohyya. –

1984. – 432 s.

5. Hazyuk L.M. Somatychnе buttya personal'noho svitu osobystosti / Hazyuk L.M. – Kharkiv: KhDAFK, 2003. – 356s.

6. Dmytryev S.V. Mahyya dukhovnoho myra v dvyhatel'nykh deystvyyakh cheloveka / S.V. Dmytryev // Teor. y prakt. fizyich. kul't. – 1997. – № 12. – S. 44 – 50.

7. Zynchenko V.P. Psykholohyya deystvyya. Predyslovye k monohrafyy N.D.Hordeevoy “Экспериментальная психология interpersonal'noho deystvyya” / Zynchenko V.P. – M.: Tryvola, 1995. – 324 s.

8. Malkyna-Pykh Y. Psykhosomatyka / Malkyna-Pikh Y. – SPb.: ЭКСМО, 2008. – 1024 s.

9. Mezhdystsyplynarnыe problemy psykholohyy telesnosty: materyaly mezhdedomstvennoy nauch.-prakt. konf. / Red.-sost. V.P.Zynchenko, T.S. Levy.– M.: Yzd.-vo. Mosk. humanyt. un-tet., 2004. – 520 s.

10. Nykolaeva V.V. Klynyko-psykholohycheskye problemy psykholohyy telesnosty / V.V.Nykolaeva, H.A.Aryna // Psykholohycheskyy zhurnal. – 2003. – Т. 24, № 1. – S.119 – 126.

11. Nykolaeva V.V. Ot tradytsyonnoy psykhosomatyky k psykholohyy telesnosty / V.V.Nykolaeva, H.A.Aryna // Vestnyk MHU. Ser. 14. Psykholohyya. – 1996. – № 2. – S. 8 – 17.

12. Psykholohyya telesnosty mezhdu dushoy y telom / [V.P.Zynchenko, T.S.Levy]. – M.: AST, 2007. – 736 s. – (Seryya Philosophy).

13. Rubynshteyn S.L. Osnovi obshchey psykholohyy: ucheb. posobyе: 300 luchshykh uchebnykov dlya vysshey shkoly / Rubynshteyn S.L. – SPb.: Pyter, 2009. – 720 s. – (Mastera psykholohyy).

14. Shevchenko N.F. Psykholohichna dopomoha tyazhkym somatychno khvorym: navchal'nyy posibnyk / N.F. Shevchenko, S.D. Maksymenko. – Nizhyn: Melanik, 2007. – 115 s.

15. Shmarhun V.M. Vikovi ta indyvidual'ni psykhosomatychni osoblyvosti ditey yak predyktory rozumovoho rozvytku (molodshyy shkil'nyy i pidlitkovyy vik): dys. ...doktora psykol. nauk: 19.00.07 / Shmarhun Vitaliy Mykolayovych. – K., 2010. – 416 s.

ПСИХОСОМАТИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА В ПСИХОЛОГИИ

**В.Н. ШМАРГУН, доктор психологических наук, профессор,
заведующий кафедры психологии Национального университета
биоресурсов и природопользования Украины**

**Т.Н. ШМАРГУН, аспирант Национального университета биоресурсов
и природопользования Украины**

***Аннотация.** В статье рассматривается вопрос психосоматической проблематики в психологии. Обосновывается новое направление психологической науки «психосоматика нормы».*

***Ключевые слова:** психосоматические особенности, психосоматика нормы, психология, медицина*

THE PSYCHOSOMATIC PROBLEMS IN PSYCHOLOGY

V. SHMARHUN, Dr. of Science (Psychology), professor of the National university of life and environmental sciences of Ukraine

T. SHMARHUN, postgraduate student of the Department of Pedagogy National university of life and environmental sciences of Ukraine

Summary. The issue of psychosomatic problems in psychology is considered in the article. The necessity of a new trend of the norm is substantiated. Historical roots of their differentiate, the importance and the prospects of the integration of these sciences are also considered in the article.

Key words: psychosomata peculiarities, psychosomatic of the norm, psychology, medicine

УДК 331.105.22.347.716.00.645

ЕМОЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У СТРУКТУРІ УПРАВЛІНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

С.В. Яшник, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи та психології Національного університету біоресурсів та природокористування України

Анотація. Проаналізована емоційна компетентність керівника як чинник підвищення ефективності роботи. Узагальнюються моделі емоційної компетентності, що дає можливість виділити їх базові складові: ідентифікація власних емоцій, управління ними, навички розпізнавання і управління емоціями інших людей. Представлена структура базових компонентів емоційної компетентності визначає результати розвитку емоційної компетентності керівника.

Ключові слова: емоційний інтелект, емоційні здібності, емоційна компетентність, модель емоційної компетентності

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сучасному етапі практика управління проявляє велику цікавість до використання емоційних ресурсів організацій. Людина в організації все частіше розглядається не просто як працівник із певним набором функцій, а як багатогранна особистість, що включає як когнітивні, так і емоційні компоненти. Ефективність використання емоцій працівників, часом визначає результативність їх діяльності та внесок у організаційну ефективність в цілому. Успішне функціонування і розвиток будь-якої організації безпосередньо залежить від ефективності керівника. Тому в сучасних організаціях важливо, щоб керівник був емоційно компетентним.

Прийнято вважати, що успіх діяльності керівника залежить від його інтелекту і досвіду. Однак у зв'язку з спадом у світовій економіці і зростанні конкуренції акцент виключно на інтелект і досвід керівника для ефективного управління є недостатнім. Можливості матеріальної мотивації обмежені, актуалізуючи тим самим необхідність використання нематеріальних,

---

© С. В. Яшник, 2015